

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2021. gada 25. martā

lietā Nr. 2020-36-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs, pēc Augstākās tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 23. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 19. jūnijā pieņēma Bērnu tiesību aizsardzības likumu, un tas stājās spēkā 1998. gada 22. jūlijā.

Likuma redakcijā, kas bija spēkā līdz 2005. gada 14. aprīlim, 72. panta trešās daļas 3. punkts paredzēja, ka par bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes, sociālās palīdzības un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem un darbiniekiem nevar strādāt personas, kuras sodītas par noziegumiem, kuri saistīti ar vardarbību pret personu. Ar 2005. gada 17. marta likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 40. pantu, kas stājās spēkā 2005. gada 15. aprīlī, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešās daļas 3. punkts tika izteikts jaunā redakcijā un noteica, ka par bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem un darbiniekiem

nedrīkst strādāt personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Ar 2011. gada 1. jūlija likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 8. pantu, kas stājās spēkā 2011. gada 3. augustā, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešās daļas 3. punkts tika grozīts, aizstājot tajā vārdu „piedraudējumu” ar vārdiem „piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas”. Savukārt ar 2014. gada 6. marta likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 6. pantu, kas stājās spēkā 2014. gada 8. aprīlī, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants tika izteikts jaunā redakcijā.

Kopš minētajiem grozījumiem Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni, (turpmāk arī – iestādes, kurās uzturas bērni, un pasākumi, kuros piedalās bērni) nedrīkst strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus personas (izņemot personas, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot), kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, (turpmāk arī – vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi) – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Augstākā tiesa (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā neatkarīgi no individuālā gadījuma apstākļiem nosaka aizliegumu personai strādāt iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, ja persona sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir civillietā Nr. C12173819 par darba uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu, atjaunošanu darbā un vidējās izpeļņas piedziņu par darba piespiedu kavējuma laiku. No pieteikuma izriet, ka darba devējs noslēdzis darba līgumu par ēkas uzrauga pienākumu veikšanu ar darbinieku, kurš, kā vēlāk atklājies, ar Daugavpils rajona tiesas 1980. gada 23. aprīļa spriedumu ir notiesāts par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk – Latvijas PSR) Kriminālkodeksa 204. panta otrajā daļā norādītā nozieguma izdarīšanu.

Latvijas PSR Kriminālkodeksa 204. panta pirmā daļa tolaik paredzējusi, ka par tīšām darbībām, kas rupji pārkāpj sabiedrisko kārtību vai sociālistiskās sadzīves noteikumus un izpaužas acīm redzamā necienībā pret sabiedrību (huligānisms), soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar labošanas darbiem uz tādu pašu laiku, vai ar naudas sodu līdz piecdesmit rubļiem. Savukārt šā panta otrajā daļā bijis noteikts, ka par tām pašām darbībām, ja tās izdarījusi persona, kas jau agrāk sodīta par huligānismu, ja tās saistītas ar pretošanos varas pārstāvim vai sabiedrības pārstāvim, kas izpilda sabiedriskās kārtības uzturēšanas pienākumus, vai ja tās saistītas ar miesas bojājumu nodarīšanu, vai pēc sava satura ir sevišķi ciniskas vai bezkaunīgas (ļaurprātīgs huligānisms), soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem un ar izsūtīšanu vai bez tās. Pamatojoties uz apstrīdēto normu, darba devējs esot izbeidzis darba tiesiskās attiecības. Darbinieks darba devēja uzteikumu pārsūdzējis tiesā.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam, jo nesamērīgi ierobežo personas pamattiesības, proti, tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos. Ierobežojuma leģitīmo mērķi varot sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, pieļaujot individuālā gadījuma izvērtēšanu. Individuāla izvērtējuma elements jau esot paredzēts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta sestajā daļā.

Savukārt atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta septītajai daļai būtu saglabājams pienākums darbinieku atstādināt no darba pienākumu pildīšanas līdz lietas apstākļu noskaidrošanai, ja ir aizdomas vai saņemta informācija, ka persona pieļāvusi bērnu tiesību pārkāpumus. Tas nozīmējot, ka pastāvošā regulējuma ietvaros jau var novērst bērnu drošības risku. Tātad pastāvot citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi būtu iespējams sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Apstrīdētā norma neatbilstot arī Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, jo attiecībā uz citām salīdzināmām personu grupām, kurām ir vēl ciešāka saskarsme ar bērniem, piemēram, personām, kuras nedrīkst strādāt par pedagogu, ja tās sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), un personām, kuras nedrīkst būt par bērna adoptētāju, ja tās sodītas par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), tiek veikta individuālā gadījuma izvērtēšana.

Salīdzināmos apstākļos esošās personu grupas aptverot vienots leģitīmais mērķis – bērnu tiesību aizsardzība vai drošības, dzīvības un veselības nodrošināšana. Tomēr neesot saprātīgi izskaidrojams, kādēļ pastāv atšķirīga attieksme pret personu, kura ir veikusi noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, un strādā vai vēlas strādāt iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumos, kuros piedalās bērni, un iepriekš par tādiem pašiem noziedzīgiem nodarījumiem sodītiem potenciālajiem pedagogiem vai bērna adoptētājiem. Neesot saskatāms saprātīgs un objektīvs pamats tam, kādēļ konkrētajā kontekstā nav pieļaujama individuālā gadījuma, proti, prasītāja civillietā individuālā gadījuma, apstākļu izvērtēšana pirms tam, kad viņam tiek piemērots aizliegums strādāt. Viņš esot nosacīti notiesāts aptuveni pirms 40 gadiem, neesot atkārtoti sodīts, sodāmība esot dzēsta vai noņemta un citi noziedzīgi nodarījumi neesot veikti.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Attiecībā uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neattiecoties uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, bet tikai uz tādām personām, kuras sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tāpat izskatāmā lieta neattiecoties uz bērna adoptētājiem pielīdzināmām personām un neesot saistīta ar nepieciešamību nodrošināt to, ka bērni uzaug ģimeniskā vidē.

Apstrīdētā norma esot daļa no kopējās sistēmas, kas paredzēta ikviena bērna aizsardzībai no vardarbības. Dažādos normatīvajos aktos, kas kalpo bērna tiesību un likumisko interešu aizsardzībai, esot noteikti vienveidīgi ierobežojoši kritēriji, lai pasargātu ikvienu bērnu no ilgstošas saskarsmes ar tādām personām, kuru rīcība bijusi vērsta uz citas personas apdraudējumu, pielietojot vardarbību vai ar to piedraudot. Šī norma esot pieņemta ar mērķi pasargāt bērnus no katra, pat vismazākā, vardarbības riska.

Attiecībā uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 106. panta pirmajam teikumam Saeima norāda, ka likumdevējam ir rīcības brīvība izvirzīt spēju un kvalifikācijas prasības attiecībā uz konkrētu profesionālo darbību, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs. Personām, kuras strādā ar bērniem, esot

izvirzāmas noteiktas prasības attiecībā uz to personiskajām īpašībām un rīcību, kas var ietekmēt bērnus. Šādu prasību izvirzīšana esot nepieciešama ne tikai tādēļ, lai aizsargātu bērnu tiesības un intereses, bet arī tādēļ, lai nodrošinātu to, ka bērni, vecāki un sabiedrība kopumā uzticas bērnu tiesību aizsardzības sistēmai.

Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un par to lietā neesot strīda. Apstrīdētā norma esot pieņemta ar mērķi aizsargāt citu cilvēku – bērnu – tiesības. Šīs normas izstrādē likumdevējs ņēmis vērā Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) 1989. gada 20. novembra Bērna tiesību konvencijā (turpmāk – Bērna tiesību konvencija) noteikto pienākumu veikt likumdošanas pasākumus, kas vērsti uz ikviena bērna aizsardzību pret vardarbību.

Apstrīdētā norma nodrošinot to, ka personas, kuras sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas – nedrīkst strādāt iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni. Tādējādi ar apstrīdēto normu tiekot aizsargātas bērnu vislabākās intereses un tiesības. Tas arī esot vienīgais līdzeklis, kas garantējot pret bērniem vērsta vardarbības riska pilnīgu novēršanu.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot uzskatāms par absolūtu, jo neattiecoties uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, bet tikai uz tādām personām, kuras sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Īpašas profesionālas prasības attiecībā uz izglītību, zināšanām un profesionālo sagatavotību esot izvirzāmas pedagogiem, kas strādā iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni. Šādas prasības neesot attiecināmas uz citām personām, kurām apstrīdētā norma ierobežo tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos. Ievērojot to, ka citas personas vairumā gadījumu nav ieguvušas pedagogisko izglītību, attiecībā uz tām vēl jo vairāk esot nepieciešams nodrošināt bērna vislabāko interešu ievērošanas kontroli.

Apstrīdētā norma esot vērsta uz to, lai ierobežojumi būtu spēkā attiecībā uz personām, kurām ir tieša un regulāra saskarsme ar bērniem. Vēršanās pret darbinieku, kuram nav šādas saskarsmes ar bērniem, varot būt pretrunā ar personas pamattiesībām.

Likumdevējs esot līdzsvarojis dažādu personu tiesības un sabiedrības intereses un izšķīries par to, kurai no šīm interesēm piešķirama augstāka prioritāte.

4. Pieaicinātā persona – atbildētāja civillietā Nr. C12173819 – apstiprina, ka darba tiesiskās attiecības ar prasītāju civillietā izbeigtas, pamatojoties uz apstrīdēto normu.

Atbildētāja civillietā esot no Iekšlietu ministrijas saņēmusi informāciju par to, ka prasītājs civillietā ir sodīts par noziedzīgu nodarījumu, kas varētu tikt atzīts par tādu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Tāpēc atbildētāja civillietā vērsusies Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā, lūdzot sniegt atzinumu par to, vai attiecīgajai personai ir tiesības strādāt sporta bāzē par ēkas uzraugu. Inspekcija, sniedzot atbildi, esot aicinājusi izvērtēt, vai šī persona ēkas uzrauga darba pienākumus veic, klātesot bērniem. Prasītājs civillietā darba pienākumus veicis tādā sporta bāzē, kas cauru gadu uzņem sportistus no vairākām valstīm un rīko treniņus, kuros piedalās bērni. Vasarās pašvaldība šajā sporta bāzē rīkojot jauniešu sporta nometnes. Prasītāja civillietā darba pienākumos esot ietilpusi komunikācija ar sporta bāzes audzēkņiem, kā arī atrašanās objekta iekšpusē un regulāra telpu apsekošana dežūras laikā. Tāpēc apstrīdētā norma liegusi nodarbināt šo personu attiecīgajā amatā.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā ietvertajiem argumentiem un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Papildus Tieslietu ministrija vērš uzmanību uz to, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums attiecināms tikai uz tādiem huligānisma gadījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Minētais ierobežojums attiecoties tikai uz atsevišķu noziedzīgu nodarījumu grupu un neattiecoties uz personām, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot. Tādējādi likumdevējs esot veicis novērtējumu un, cik vien tas iespējams, sašaurinājis gan to personu, gan to noziedzīgo nodarījumu loku, uz kuriem ierobežojums ir attiecināms.

Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktais aizliegums esot attiecināms tikai uz pedagogiem. Savukārt apstrīdētajā normā paredzētais aizliegums esot attiecināms uz jebkuru tādas izglītības iestādes darbinieku, kurā uzturas bērni, tātad arī uz pedagogu. Tādējādi uz pedagogu, kas strādā izglītības iestādē, kurā uzturas bērni, esot attiecināms gan apstrīdētajā normā, gan arī Izglītības likumā noteiktais aizliegums. Ar Izglītības likumā paredzēto individuālo izvērtējumu nevarot atcelt apstrīdētajā normā ietverto aizliegumu.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, individuālas izvērtēšanas kārtības noteikšana attiecībā uz personām, kas izdarījušas vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu vai – sistēmiski līdzīgi – dzimumnoziegumu, ir nepieņemama, jo nonāktu pretrunā ar Latvijai saistošām starptautiskajām tiesībām bērnu tiesību aizsardzības jomā. Latvija esot uzņēmusies starptautiskas saistības noteikt ierobežojumus attiecībā uz tādas personas tiesībām izvēlēties profesiju, kura ir bijusi sodīta par bērnu seksuālu izmantošanu vai seksuālu vardarbību. Tādēļ vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi tāpat kā dzimumnoziegumi nebūtu pakļaujami individuālam izvērtējumam. Šāds izvērtējums negarantētu to, ka bērnus noteiktos apstākļos nevarētu pakļaut vardarbībai persona, kas sodīta par vardarbību vai tās piedraudējumu.

Bērna drošības intereses varot tikt pakļautas riskam, ja saskarsmē ar bērniem nodarbinātības dēļ nonāk persona, kura agrāk sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, pat ja attiecīgā persona ir izturējusi individuālu izvērtējumu. Individuāli vērtējot to, vai persona var strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem, neesot pārbaudāmi fakti, kas saistīti ar vardarbību, jo par tiem vērtējumu jau devusi tiesa, piemērojot personai kriminālsodu. Persona varot pietiekami labi sagatavoties izvērtēšanai un atstāt par sevi labu iespaidu. Tas, ka persona agrāk ir bijusi vardarbīga, liecinot par to, ka noteiktos apstākļos tā var nesavaldīt savu rīcību, jo īpaši saskarsmē ar bērniem, kur nepieciešama iecietība un psiholoģiskā noturība. Tāpēc attiecībā uz personām, kuras sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, individuāls izvērtējums nevarot kalpot par alternatīvu līdzekli, ar kuru varētu apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē. Šajā gadījumā ikviena bērna drošības intereses prevalējot pār indivīda tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.

6. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam. Pastāvot iespēja veidot Izglītības likuma 50. pantā ietvertajam regulējumam līdzīgu regulējumu, kas personas tiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavietu ierobežotu mazāk, bet vienlaikus spētu garantēt ikviena bērna pasargāšanu no apdraudējuma. Ministrija esot plānojusi minēto risinājumu ietverošus grozījumus likumā pieteikt izsludināšanai Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada pirmajā ceturksnī.

7. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka aizsargāt ikviena bērna intereses un sasniegt apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē ir iespējams ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Apstrīdētā norma, paredzot aizliegumu par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai strādāt institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, nepieļaujot izņēmumus, un šāds aizliegums esot noteikts uz mūžu – tas esot spēkā neierobežotu laiku arī pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas. Līdz ar to apstrīdētajā normā esot noteikts absolūts aizliegums.

Izglītības likumā noteiktie ierobežojumi šobrīd attiecoties tikai un vienīgi uz pedagoga profesiju, bet ierobežojumi attiecībā uz pārējām profesijām esot noteikti Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektajā daļā. Pedagoga profesija esot reglamentēta profesija, tāpēc valsts varot noteikt paaugstinātas prasības tiem, kuri vēlas strādāt par pedagogu. Savukārt tehniskā personāla profesijas neesot reglamentētas. Nenoliedzot šo profesiju nepieciešamību bērnu labsajūtas, labvēlīgas vides un drošības veicināšanai, ministrija norāda, ka tās tomēr nav tik sabiedriski nozīmīgas kā reglamentētās profesijas. Tāpēc neesot samērīgi tas, ka valsts nosaka paaugstinātas prasības personām, kuras strādā citās profesijās, nevis par pedagogu. Samērīgi būtu uzdot kompetentai institūcijai, piemēram, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai, veikt katra konkrētā gadījuma izvērtēšanu.

Atzīstot bērna tiesību un interešu prioritāti, kā arī nepieciešamību aizsargāt ikvienu bērnu no personām, kas var apdraudēt bērna drošību, veselību vai dzīvību, apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums tomēr neesot atzīstams par samērīgu arī tāpēc, ka persona, kura, piemēram, vēl būdama nepilngadīga, ir veikusi kriminālsodāmu vardarbību, pēc izvērtēšanas ir tiesīga strādāt par pedagogu izglītības iestādē, bet nav tiesīga šajā pašā iestādē strādāt par apkopēju, dežurantu, remontstrādnieku vai veikt citus tehniskos pienākumus.

Papildus ministrija informē: kopš tika grozīts Izglītības likums, atļauja strādāt par pedagogu bez ierobežojumiem, tostarp attiecībā uz darbu ar bērniem, ir izsniegta 17 pedagogiem, kuri bija sodīti par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp sešām personām, kas noziedzīgo nodarījumu izdarījušas, būdamas nepilngadīgas. Tikai divos gadījumos atļauja strādāt par pedagogu piešķirta ar ierobežojumiem. Līdz šim neesot saņemtas sūdzības, ka šīs personas, strādājot par pedagogu, būtu nodarījušas kaitējumu bērna veselībai vai dzīvībai.

Ņemot vērā, ka jau tiek veikta individuāla izvērtēšana un lemts par to, vai tiesības strādāt par pedagogu ir personām, kuras izdarījušas noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ministrija secina, ka noziedzīgā nodarījuma vardarbīgais raksturs, it īpaši tādos gadījumos, kad noziedzīgais nodarījums izdarīts nepilngadīgā vecumā un persona citus noziedzīgus nodarījumus nav izdarījusi, bet ir ieguvusi izglītību un pilnveidojusi savu profesionālo kompetenci, nav samērīgs iemesls ierobežojumam strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas neparedz individuālu izvērtējumu personai, kura bijusi sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētās normas mērķis esot bērna aizsardzība no visu veidu vardarbības. Valstij esot pienākums preventīvi aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības un nepieļaut personas saskarsmi ar bērnu, ja pastāv risks, ka šī persona varētu pret bērnu izturēties vardarbīgi. Tomēr preventīvajiem pasākumiem vajagot būt nepieciešamiem un mērķtiecīgiem, līdz ar to fakts, ka persona ir sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, pats par sevi nevarot būt absolūta konkrētas nodarbinātības aizlieguma pamats.

Apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē varot sasniegt ar individuālu izvērtējumu pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, līdzīgi kā šobrīd tiek vērtēti potenciālie pedagogi un adoptētāji. Turklāt apstrīdētā norma negarantējot vardarbības riska pilnīgu izslēgšanu – arī par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem iepriekš nesodītas personas dažkārt, veicot darba pienākumus, mēdzot pret bērniem izturēties vardarbīgi.

Lai aizsargātu ikviena bērna tiesības un intereses un nodrošinātu bērnu, vecāku un visas sabiedrības uzticēšanos bērnu tiesību aizsardzības sistēmai, personām, kuras strādā ar bērniem, būtu izvirzāmas zināmas prasības attiecībā uz personiskajām īpašībām un rīcību, kas var ietekmēt bērnus. Taču minētās prasības būtu attiecināmas uz ikvienu personu, kuras darbs ir saistīts ar bērniem, tostarp uz pedagogiem.

Tiesiskās vienlīdzības principa aspektā tiesībsargs norāda, ka izskatāmajā lietā salīdzināmās personu grupas ir par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem sodīti pedagogi un citi darbinieki, kas strādā iestādēs, kurās uzturas bērni. Šīs

personu grupas vienojošās pazīmes esot fakts, ka ir izdarīts vardarbīgs noziedzīgs nodarījums, un nodarbinātība, kas saistīta ar bērniem. Šobrīd uz pedagogiem attiecinātais tiesiskais regulējums visos gadījumos, arī tad, ja pedagogs ir sodīts par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, paredzot individuālu izvērtējumu par personas piemērotību darbam izglītības iestādē. Taču apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret tādām personām, kuras nav pedagogi, bet kuru darbs ir saistīts ar bērniem. Šai personu grupai esot noteikts absolūts aizliegums strādāt tādu darbu, kas saistīts ar bērniem.

Tiesībsargs uzskata, ka šādai atšķirīgai, mazāk labvēlīgai attieksmei pret darbiniekiem, kuri nav pedagogi, nav objektīva un saprātīga pamata. Pasaules praksē pedagogiem tiekot izvirzīti vairāki uzdevumi – mācīt, audzināt, dot padomu, radoši strādāt. Audzināt – tas nozīmējot veidot tādu mijiedarbības sistēmu, kura savukārt nosaka indivīda attieksmi pret citiem cilvēkiem, darbu un pašam pret sevi. Pedagoģija esot zinātne par audzināšanu un jaunās paaudzes sagatavošanu dzīvei, priekšgājēju uzkrāto zināšanu, pieredzes, uzvedības normu, tikumisko un ētisko ideālu apguvi. Ja jau, apzinoties pedagoga nozīmi sabiedrības un it īpaši bērnu izglītošanā un audzināšanā, tiek pieļauta individuāla personas izvērtēšana, tad neesot objektīva pamata šo izvērtēšanu neattiecināt uz citiem darbiniekiem, kas strādā ar bērniem.

Papildus tiesībsargs vērs uzmanību uz to, ka normatīvajā regulējumā, kas paredz virkni ierobežojumu attiecībā uz personas tiesībām izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos, nav saskatāms likumdevēja veiktā analizē balstīts izvērtējums, kas pamatotu konkrēto aizliegumu, jo īpaši absolūtā aizlieguma, nepieciešamību un samērīgumu iepretim izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam un tā sekām. Turklāt šāds pamatojums neizrietot arī no likumprojektu izstrādes dokumentiem.

Tiesībsargs iesniedzis Satversmes tiesai informāciju par vairāku citu Eiropas valstu praksi attiecībā uz to, kādā veidā tiek vērtēta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu sodītas personas piemērotība darbam ar bērniem. Lielākoties valstis piemērojot individuālu izvērtējumu, taču izņēmums esot noziegumi, kuri pastrādāti pret bērniem, it sevišķi dzimumnoziegumi. Gandrīz visās valstīs sakarā ar dzimumnozieguma izdarīšanu personai iestājoties beztermiņa aizliegums strādāt ar bērniem. Attiecībā uz citiem vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem valstu regulējums neesot tik strikts un lielākoties esot balstīts uz personas individuālu izvērtējumu vai arī laiku, kas pagājis kopš noziedzīgā nodarījuma pastrādāšanas.

9. Pieaicinātā persona – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija – norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums nav samērīgs.

Apstrīdētajā normā minēto noziedzīgo nodarījumu vardarbīgajam raksturam nevajadzētu būt par vienīgo pamatu tam, lai turpmāk aizliegtu notiesātajai personai strādāt darbu, kas nav pedagoga darbs, tomēr ir tieši vai pastarpināti saistīts ar bērniem. Katrs gadījums, kad persona ir sodīta par šādu noziedzīgu nodarījumu, būtu jāvērtē individuāli. Tostarp būtu jāņem vērā konkrētam vecumam, kurā izdarīts noziedzīgs nodarījums, raksturīgās psihoemocionālās attīstības īpatnības, kā arī jāizvērtē papildu informācija par personu, lai noskaidrotu, vai tā var radīt bērna drošības apdraudējuma risku. Piemēram, būtu jāizvērtē personas attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu, ziņas, kas raksturo sodītās personas profesionālo pieredzi, un informācija par to, vai persona ir izdarījusi citus vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus.

Pašreizējais normatīvo aktu regulējums neparedzot inspekcijai tiesības veikt preventīvu izvērtējumu un pieņemt lēmumu par sodītas personas atbilstību darbam, kurā ir saskarsme ar bērniem. Inspekcija saskata riskus tādā gadījumā, ja personas izvērtējumu veiktu iestādes vadītājs, jo vienpersonisks izvērtējums varētu nebūt pietiekami pamatots. Lai pēc iespējas samazinātu bērna drošības apdraudējuma riskus, lēmums par atļaujas piešķiršanu vai atteikumu piešķirt atļauju būtu jāpieņem valsts iestādes vai pašvaldības izveidotai komisijai, kuras sastāvā varētu iekļaut citu institūciju pārstāvjus.

Inspekcija papildus norāda, ka pilnīgi novērst vardarbības risku nekad nav iespējams. Lai nodrošinātu saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm un personas tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos, būtu vispusīgi jāizvērtē informācija par personu un jāpieņem argumentēts lēmums par tās atbilstību konkrētajam amatam. Savukārt tādā gadījumā, ja pēc personai labvēlīga lēmuma pieņemšanas no darba devēja tiek saņemtas ziņas par iespējamu kaitējumu bērna interesēm, būtu nepieciešams atkārtoti izvērtēt konkrētās personas piemērotību darbam ar bērniem.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja uzskata apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmei tiktāl, ciktāl šī norma neatkarīgi no individuālā gadījuma apstākļiem liedz personai strādāt iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, ja persona ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai

tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Tomēr apstrīdētā norma liedz arī veikt brīvprātīgo darbu un saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus (izņemot vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot).

Satversmes tiesa ir atzinusi: izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, tai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās civillietas izspriešanai. Vienlaikus Satversmes tiesai jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas apstākļos, kas ir vienādi vai salīdzināmi ar tiesā izskatāmās lietas apstākļiem (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 19. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts Satversmei neatbilstošs regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*).

Līdz ar to izskatāmajā lietā visupirms nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība.

10.1. Iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni, uz darba līguma pamata strādājošo darbinieku tiesiskās attiecības ar darba devēju pamatā nosaka Darba likums. Darbinieks atbilstoši Darba likumam uz darba līguma pamata par nolīgto darba samaksu veic noteiktu darbu darba devēja vadībā (*sk. Darba likuma 3. pantu*). Savukārt brīvprātīgā darba tiesiskās attiecības nosaka Brīvprātīgā darba likums. Brīvprātīgais darbs ir organizēts un uz labas gribas pamata veikts fiziskās personas fizisks vai intelektuāls bezatlīdzības darbs sabiedrības labā, un tam nav peļņas gūšanas nolūka (*sk. Brīvprātīgā darba likuma 2. pantu*). Savukārt pakalpojumu sniegšana tiek organizēta atbilstoši ar komersantu noslēgtam konkrētam pakalpojumu sniegšanas līgumam. Līguma par pakalpojumu sniegšanu noteikumus pamatā paredz Civillikums un Komerclikums. Pakalpojumu sniegšanas līgumā var būt paredzēts, ka kāda persona par nolīgtu samaksu pilda noteiktus pienākumus iestādēs, kurās uzturas bērni, vai pasākumos, kuros piedalās bērni.

Aizliegums personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, veikt brīvprātīgo darbu un sniegt pakalpojumus iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, tāpat kā aizliegums šādai personai strādāt minētajās iestādēs un pasākumos, pēc būtības attiecas uz ikvienu personu, kas, īstenojot tiesības uz nodarbinātību, var nonākt

tiesā un ilgstošā vai regulārā saskarsmē ar bērniem. Tātad apstrīdētā norma paredz ierobežojumu attiecībā uz visiem šādiem nodarbinātības veidiem.

10.2. Precizējot lietas izskatīšanas robežas, Satversmes tiesai jāvērtē tas, vai tiek ievēroti Satversmes tiesas procesa principi. Satversmes tiesas process ir balstīts citstarp uz objektīvās izmeklēšanas principu. Izskatot lietu, Satversmes tiesa izmanto ne vien lietas dalībnieku – pieteikuma iesniedzēja un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – iesniegtos argumentus un pierādījumus, bet šādus argumentus un pierādījumus meklē arī pati. Satversmes tiesas procesa jēga un būtība ir cieši saistīta ar tiesas aktīvo lomu lietas izspriešanai juridiski nozīmīgo apstākļu noskaidrošanā un pierādījumu vākšanā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 13.1. punktu*).

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – tika aicināta izteikties par visas apstrīdētās normas atbilstību Satversmei. Arī lietā pieaicinātās personas par apstrīdētās normas atbilstību Satversmei izteikušās pietiekami vispusīgi. Turklāt lietas sagatavošanas laikā ir iegūti materiāli par visas apstrīdētās normas izstrādes un pieņemšanas procesu Saeimā. Līdz ar to lietā esošie materiāli ir pietiekami, lai izvērtētu apstrīdētās normas satversmību gan attiecībā uz aizliegumu strādāt, gan attiecībā uz aizliegumu veikt brīvprātīgo darbu un sniegt pakalpojumus iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni.

Tādējādi Satversmes tiesa izskatāmajā lietā izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmei neatkarīgi no nodarbinātības veida.

11. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja tās satversmības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 14.2. punktu*).

No pieteikuma izriet, ka lietas pamatjautājums ir par apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos. Savukārt pieteikumā norādītie argumenti par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam ir saistīti ar tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos ierobežojuma samērīgumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 106. panta pirmajam teikumam. Savukārt tas, vai lietā nepieciešams vērtēt apstrīdētās normas atbilstību arī Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, ir atkarīgs no lietas pamatjautājuma atrisinājuma.

12. Satversmes 106. panta pirmais teikums nosaka: „Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.”

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ietver arī tādu būtisku elementu kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kas savukārt ietver tiesības turpināt šo nodarbošanos arī nākotnē (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 secinājumu daļas 3. punktu un 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 14.2. punktu*).

Ar Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietverto jēdzienu „nodarbošanās” saprotams tāda veida darbs, kas prasa atbilstošu sagatavotību un kas ir cilvēka eksistences avots, kā arī profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā. Jēdziens „nodarbošanās” attiecināms uz nodarbinātību gan publiskajā, gan privātajā sektorā, turklāt arī uz tādām profesijām, kurās darba tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2003-12-01 7. punktu un 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 14.1. punktu*).

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos aizsargā personu pret visām valsts darbībām, kas ierobežo brīvību izvēlēties nodarbošanās veidu un vietu. Tomēr šī norma neliedz valstij noteikt prasības, kas personai jāizpilda, lai tā konkrētu nodarbošanos varētu īstenot. Likumdevējam ir rīcības brīvība izvirzīt prasības attiecībā uz konkrētu profesionālo darbību, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 13.1. punktu*). Valstij ir pienākums arī atturēties no tādu tiešu vai netiešu apstākļu radīšanas, kuri traucētu personai īstenot tās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 17. punktu*).

Līdz ar to Satversmes 106. panta pirmais teikums aizsargā ikvienas personas, arī tādas personas, kas vēlas strādāt, veikt brīvprātīgo darbu vai būt nodarbināta, pamatojoties uz vienošanos par pakalpojumu sniegšanu, iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni, tiesības izvēlēties un saglabāt nodarbošanos.

12.1. Apstrīdētā norma paredz, ka bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni, nedrīkst strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus persona, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Šī norma paredz arī atsevišķus izņēmumus, proti, tā neattiecas uz personām, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot.

12.2. Ar jēdzienu „bērns” atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3. panta pirmajai daļai šā likuma izpratnē saprotama tāda persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. Savukārt apstrīdētajā normā lietotais jēdziens „iestāde, kurā uzturas bērni” saprotams plaši, proti, ar to saprotot ikvienu iestādi, kuru ikdienā apmeklē bērni. Par šādām iestādēm uzskatāmas arī, piemēram, interešu izglītības iestādes un sporta skolas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 71. lp.*).

Par apstrīdētajā normā noteiktajiem izņēmuma gadījumiem, uz kuriem apstrīdētā norma nav attiecināma, Saeima norāda, ka šajā normā ietvertais ierobežojums ir vērsts uz to, lai būtu spēkā tikai attiecībā uz tām personām, kurām ir tieša un regulāra saskarsme ar bērniem, neatkarīgi no nodarbību vietas.

Apstrīdētā norma paredz atsevišķus izņēmuma gadījumus, taču tie attiecas uz pakalpojumu sniegšanu un vienīgi sašaurina šajā normā noteiktā ierobežojuma subjektu loku. Apstrīdētā norma, ievērojot šos izņēmuma gadījumus, tomēr skaidri paredz to, ka iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, ikvienai par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai ir aizliegts strādāt, veikt brīvprātīgo darbu un saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt tādus pakalpojumus, kas nav vienreizēji pakalpojumi, īslaicīgi pakalpojumi vai pakalpojumi, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot.

12.3. Apstrīdētā norma paredz ierobežojumu ikvienai personai, kas sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu un ir vai vēlas būt nodarbināta iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums attiecas uz jebkuru tādu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas kvalificējams kā saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu.

Krimināllikuma sevišķajā daļā ir ietvertas daudzas tiesību normas, kurās tieši norādīts uz vardarbību vai tās piedraudējumu kā uz noziedzīga nodarījuma

pamatsastāva vai kvalificēta sastāva pazīmi, vai arī vardarbību var prezumēt pēc attiecīgā panta dispozīcijas satura. Minētie noziedzīgie nodarījumi var apdraudēt dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, personisko brīvību, dzimumneaizskaramību, tikumību, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Tie var atšķirties arī pēc klasifikācijas, kuru, ievērojot Krimināllikuma 7. pantu, nosaka atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīgumam. Turklāt vardarbība var izpausties ne vien kā fizisku sāpju nodarīšana cietušajam, bet arī kā aktīvas darbības bez fizisku sāpju nodarīšanas, ierobežojot cietušā kustības vai pārvietošanās spēju, viņu sasienot vai izolējot kādā slēgtā telpā, turot, pagrūžot, atgrūžot vai kā citādi pielietojot fizisko spēku. Vardarbība var izpausties arī kā personas apreibināšana vai novešana bezsamaņas (bezpalīdzības) stāvoklī ar narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgu vai citu apreibinošo vielu palīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punktu*).

Apstrīdētā norma neattiecas uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret tikumību un dzimumneaizskaramību, jo liegums personai, kas izdarījusi šāda veida noziedzīgus nodarījumus, būt nodarbinātai iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, ir paredzēts citā Bērnu tiesību aizsardzības likuma normā, proti, šā likuma 72. panta piektās daļas 2. punktā.

Informāciju par personas sodāmību no Sodū reģistra pieprasa iestādes, kurā uzturas bērni, vadītājs (par iestādes vadītāja sodāmību informāciju pieprasa viņa darba devējs) vai arī pasākuma, kurā piedalās bērni, organizators. Informācija pieprasāma brīdī, kad tiek lemts par personas tiesībām pildīt pienākumus iestādē vai piedalīties pasākumu organizēšanā. Turklāt ziņas par personas sodāmību atkārtoti pārbaudāmas ne retāk kā reizi gadā (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta ceturto daļu*).

Tādējādi apstrīdētā norma ikvienai personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas kvalificējams kā saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, bet nav bijis vērsti pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, ierobežo tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos.

12.4. Apstrīdētā norma ierobežo tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Sodāmības dzēšana ir automātiska sodāmības izbeigšanās pēc Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā paredzētā termiņa beigām. Savukārt sodāmības noņemšana nozīmē ar sodāmību saistīto krimināltiesisko seku izbeigšanos pirms tā brīža, kad sodāmība būtu

automātiski dzēsta. Atbilstoši Krimināllikuma 63. panta devītajai daļai sodāmības dzēšana un noņemšana anulē visas izdarītā noziedzīgā nodarījuma krimināltiesiskās sekas, izņemot tās, kuras likumā paredzētas, ja pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka iepriekšējā sodāmība pēc tās dzēšanas vai noņemšanas vairs nav ņemama vērā citā kriminālprocesā. Tomēr citās, ar krimināltiesību jomu nesaistītās tiesiskajās attiecībās sodāmības noņemšana vai dzēšana ne vienmēr nozīmē to, ka būtu izbeigušās arī ar sodāmību saistītās personai nelabvēlīgās tiesiskās sekas. Ja speciālajā likumā ir noteikts, ka ierobežojums pastāv neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, tad tas turpina pastāvēt arī pēc tam, kad sodāmība tiek dzēsta vai noņemta Krimināllikuma 63. pantā paredzētajā kārtībā. Sodāmības jēdziens plašākā nozīmē aptver arī citas juridiskas sekas, kas citstarp var izpausties kā tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos ierobežojums un pastāvēt arī pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.1. punktu*).

Tādējādi apstrīdētā norma ierobežo tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas un šis ierobežojums ir spēkā uz nenoteiktu laiku.

12.5. Iztulkojot apstrīdēto normu gramatiski, varētu šķist, ka tā regulē arī pedagogu tiesības būt nodarbinātiem iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni. Uz šādu normas interpretāciju vērsusi uzmanību arī Saeima un Tieslietu ministrija. Bērnu tiesību aizsardzības likuma normas attiecoties uz visām personām, kas strādā iestādē, kurā uzturas bērni. Savukārt Izglītības likuma normas kā speciālās tiesību normas attiecoties uz izglītības iestādē strādājošajiem pedagogiem.

Satversmes tiesa 2017. gada 24. novembra spriedumā lietā Nr. 2017-07-01 izvērtēja Izglītības likuma 50. panta 1. punkta, ciktāl tas liedz personai, kura tikusi sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, tiesības strādāt par pedagogu, atbilstību Satversmei. Šajā spriedumā tika atzīts, ka minētā norma attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, un ka šajā normā ietvertais ierobežojums aizsargā arī bērna tiesības atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likumam. Izvērtējot šā ierobežojuma atbilstību Satversmei, tiesa secināja, ka pastāv saudzējošāki līdzekļi, kas, ņemot vērā ar noziedzīgo nodarījumu apdraudētās intereses, mazāk ierobežotu personas pamattiesības. Tostarp Satversmes tiesa konstatēja, ka Izglītības kvalitātes valsts dienesta

izveidota komisija, izvērtējot to, vai atļauja agrāk sodītai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm, ņem vērā arī to, vai šādas atļaujas izsniegšana nebūs pretrunā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktajiem ierobežojumiem. Līdz ar to Izglītības likuma 50. panta 1. punktā ietvertais absolūtais aizliegums par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu sodītai personai strādāt par pedagogu tika atzīts par neatbilstošu Satversmes 106. pantam.

Ņemot vērā minēto, Saeima ar 2018. gada 20. septembra likumu „Grozījumi Izglītības likumā”, kas stājās spēkā 2018. gada 18. oktobrī, mainīja regulējumu attiecībā uz aizliegumu iepriekš sodītai personai strādāt par pedagogu. Proti, Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts redakcijā, kas ir spēkā šīs lietas izskatīšanas laikā, paredz, ka pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas jautājums par to, vai personai, kas agrāk sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, var tikt dota atļauja strādāt par pedagogu jeb vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm, visos gadījumos tiek izvērtēts individuāli.

Tādējādi par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas tiesības veikt pedagoģisko darbību saskarsmē ar bērniem šobrīd noteic par apstrīdēto normu jaunāka tiesību norma jeb Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts.

Līdz ar to apstrīdētā norma kā vecāka tiesību norma atbilstoši normu kolīziju risināšanas principam, kas paredz, ka jaunāka norma stājas vecākas normas vietā, vairs nav piemērojama attiecībā uz nodarbinātību pedagoga profesijā un ierobežo tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos vien tādām personām, kas iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumos, kuros piedalās bērni, ir vai vēlas būt nodarbinātas citā, nevis pedagoga, amatā.

Lai gan apstrīdētā norma vairs nav piemērojama attiecībā uz personas tiesībām veikt pedagoģisko darbību, tā ierobežo tiesības brīvi izvēlēties citu nodarbošanos ikvienai personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas kvalificējams kā saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, bet nav bijis vērst pret tikumību un dzimumneaizskaramību, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Apstrīdētā norma ierobežo personas tiesības strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus (izņemot vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot) (turpmāk arī – būt nodarbinātai) institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni.

Tādējādi apstrīdētā norma ierobežo personai Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos.

13. Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos var tikt ierobežotas, taču Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 14. punktu*).

14. Lai izvērtētu, vai Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietverta pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 16. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25. punktu*).

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešās daļas 3. punkts redakcijā, kas bija spēkā līdz 2005. gada 14. aprīlim, paredzēja, ka par bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes, sociālās palīdzības un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem un darbiniekiem nevar strādāt personas, kuras sodītas par noziegumiem, kuri saistīti ar vardarbību pret personu. Līdz ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma pieņemšanu Latvijā tika izveidota visaptveroša bērnu tiesību aizsardzības sistēma, pēc iespējas ievērojot Bērnu tiesību konvencijas prasības. Tostarp tika noteiktas bērna tiesības uz aizsardzību pret vardarbību.

Ar 2005. gada 17. marta likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 40. pantu, kas stājās spēkā 2005. gada 15. aprīlī, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešās daļas 3. punkts tika izteikts jaunā, precizētā redakcijā un noteica, ka par bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem un darbiniekiem nedrīkst strādāt

personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu.

Ar 2011. gada 1. jūlija likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 8. pantu, kas stājās spēkā 2011. gada 3. augustā, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešās daļas 3. punkts tika grozīts, aizstājot tajā vārdu „piedraudējumu” ar vārdiem „piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas”. Priekšlikumu par šādu grozījumu gan likumprojekta otrajam, gan trešajam lasījumam izteikusi labklājības ministre, norādot, ka tādējādi tiek precizēta normas redakcija, lai veicinātu vienveidīgu praksi un novērstu iespējamus pārpratumus, kā arī saskaņotu redakciju ar Krimināllikuma 63. pantu, kas paredz, ka sodāmība var tikt dzēsta vai noņemta (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 100. un 102. lp.*). Priekšlikums tika atbalstīts un pieņemts Saeimas atbildīgās komisijas – Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas – precizētā redakcijā.

Ar 2014. gada 6. marta likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 6. pantu Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants tika izteikts jaunā redakcijā. Likumprojekts tika izskatīts trijos lasījumos. Ar šiem grozījumiem tika iestrādātas prasības, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra direktīvas 2011/93/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes pamatlēmumu 2004/68/TI. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija iesniedza priekšlikumu par grozījumiem Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pantā, aicinot paplašināt normas adresātu loku. Šis priekšlikums tika apspriests un precizēts Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdēs.

Saeimas 2014. gada 6. marta sēdē, izskatot grozījumu projektu trešajā lasījumā, atbildīgās komisijas pārstāvis paskaidroja, ka Bērnu tiesību aizsardzības likumā ietvertais tiesiskais regulējums nosaka pamata prasības, kas jāievēro ikvienai personai, kura pilda pienākumus iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurš domāts bērniem vai kurā piedalās bērni. Likums pieļaujot, ka normatīvajos aktos attiecībā uz konkrētu personu kategoriju tiek izvirzītas papildu prasības, ņemot vērā konkrētās personas pildāmo pienākumu specifiku un potenciālo ietekmi uz bērnu. Ievērojot minēto, Bērnu tiesību aizsardzības likumā esot paredzēti stingrāki ierobežojumi, kas jāievēro, lai persona varētu strādāt par pedagogu tieši izglītības iestādē, kurā mācās bērni. Piemēram, par pedagogu, kas strādā ar bērniem, nekādā gadījumā nevarot būt persona, kas izdarījusi dzimumnoziegumu vai vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no

sodāmības dzēšanas vai noņemšanas (*sk. 11. Saeimas 2014. gada 6. marta sēdes stenogrammu. Pieejama: www.saeima.lv*). Pēc šā skaidrojuma atbildīgās komisijas priekšlikums tika atbalstīts bez diskusijām. Saeima pieņēma 2014. gada 6. marta likumu „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā”, kurš stājās spēkā 2014. gada 8. aprīlī un ar kuru apstrīdētā norma tika izteikta šobrīd spēkā esošajā redakcijā. Šis likums 2014. gada 25. martā tika izsludināts oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” Nr. 60.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus pret apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Vairākas lietā pieaicinātās personas norādījušas, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir absolūts. Attiecīgos argumentus un to, vai likumdevējs, nosakot absolūto aizliegumu, ir atbilstoši labas likumdošanas principam pienācīgi izvērtējis tā nepieciešamību, Satversmes tiesa izvērtēs, pārbaudot to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam.

15. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu*). Satversmes 116. pants noteic, ka Satversmes 106. pantā ietvertās tiesības „var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību”.

Ja ir noteikti tiesību ierobežojumi, tad pienākums uzrādīt un pamatot šādu ierobežojumu leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-05-01 18. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma pieņemta ar mērķi aizsargāt citu cilvēku – bērnu – tiesības, proti, novērst pret bērniem vērstas vardarbības risku. Tam piekrīt arī Pieteikuma iesniedzēja un lietā pieaicinātās personas. Saeima paskaidrojusi, ka apstrīdētās normas izstrādē likumdevējs ņēmis vērā Bērnu tiesību

konvencijas 19. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu veikt likumdošanas pasākumus, kas vērsti uz ikviena bērna aizsardzību pret vardarbību.

Satversmes 110. pants paredz bērna tiesību aizsardzību. Savukārt Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta izriet, ka likumdevēja mērķis ir panākt Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo arī par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu demokrātiskas tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību aizsardzības samazināšanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 18. punktu*).

Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmā daļa paredz, ka dalībvalstis veic visus attiecīgos likumdošanas, administratīvos, sociālos un izglītošanas pasākumus, lai ikvienu bērnu aizsargātu pret fizisku vai psiholoģisku vardarbību, miesas bojājumiem vai nežēlīgu, nevērīgu vai nolaidīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai ekspluatāciju, tostarp pret seksuālu vardarbību, kamēr viņš ir vecāku, aizbildņu vai jebkuras citas par bērnu atbildīgas personas aprūpē.

Saskaņā ar Bērna tiesību konvencijas 19. pantu nav pieļaujama nekāda veida vardarbība pret bērniem neatkarīgi no tās rakstura un valstij ir pienākums veikt visus atbilstošos pasākumus nolūkā pilnībā īstenot ikviena bērna tiesības. Turklāt, izstrādājot un īstenojot visaptverošu bērnu aizsardzības sistēmu, uzmanības centrā jābūt preventīvajiem pasākumiem, jo tie ilgtermiņā sniedz lielāko atdevi (*sk. ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējo komentāru Nr. 13 (2011) par bērna tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības*). Bērna aizsardzībā no vardarbības jāievēro piesardzības princips (*sk. ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 14 (2013) par bērna tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses (3. panta pirmā daļa) 73.–74. punktu*).

Valstij ir rīcības brīvība atbilstošāko līdzekļu izvēlē, veicinot bērna drošību iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni. Taču šī rīcības brīvība ir ierobežota, pirmkārt, ar to, ka bērna aizsardzībai pret vardarbību jābūt efektīvai, gan preventīvi pasargājot ikvienu bērnu no vardarbības, gan arī paredzot pienācīgu valsts un atbildīgo personu reakciju uz vardarbību. Efektivitātes prasība ietver arī nepieciešamību regulāri pārskatīt un attīstīt ikviena bērna tiesību aizsardzības prasības. Otrkārt, rīcības brīvības izmantošanai jābūt saskanīgai arī ar citām Bērna tiesību konvencijas prasībām. Tas nozīmē arī nepieciešamību īpaši

aizsargāt tos bērnus, kuri ir paaugstināta riska grupās, piemēram, invaliditātes, sociālā stāvokļa vai etniskās piederības dēļ (*sal. sk.: Tobin J., Cashmore J. Article 19. The Right to Protection against All Forms of Violence. In: Tobin J. (ed.) The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford: Oxford University, 2019, pp. 706–707*).

Tādējādi valstij ir pienākums nodrošināt iestādēs, kurās uzturas bērni, tostarp skolās, kas īsteno Satversmes 112. pantā noteiktās ikviena bērna tiesības uz izglītību, un pasākumos, kuros piedalās bērni, drošu vidi ikviena bērna attīstībai. Valstij arī jāraugās, lai bērna tiesības un vislabākās intereses ievērotu ne tikai valsts pārvaldes iestādes un to darbinieki, bet arī privāto tiesību subjekti. Vardarbība pret bērnu var atstāt nozīmīgas sekas attiecībā uz viņa turpmāko attīstību. Tā var nodarīt būtisku kaitējumu bērna sociālajai, emocionālajai, kognitīvajai attīstībai un radīt veselības riskus (*sk.: Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children, General Assembly, United Nations, 29 August 2006. Pieejams: www.ohchr.org; sk. arī informāciju par vardarbības pret bērniem sekām Pasaules Veselības organizācijas mājaslapā: www.who.int*). Tādējādi jebkāda veida vardarbība pret bērnu ir novēršama visupirms jau tieši ar proaktīviem un preventīviem pasākumiem.

Ņemot vērā minēto, atzīstams, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, kas proaktīvi un preventīvi sargā ikvienu bērnu no tādām personām, kuras izdarījušas vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus, kalpo Satversmes 116. pantā norādītajam leģitīmajam mērķim aizsargāt bērnu jeb citu cilvēku tiesības.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

16. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

- 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 25. punktu*).

17. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Likumdevējs tam Satversmes 110. pantā un Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības izpilda, izstrādājot kompleksu pasākumu kopumu. Piemēram, par vardarbību pret bērnu personai iestājas likumā noteiktā atbildība, katrai personai ir pienākums ziņot kompetentai iestādei par vardarbību pret bērnu un bērnu var šķirt no ģimenes, ja bērns tajā ir apdraudēts vardarbības dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 20. punktu*). Arī apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir viens no kompleksiem pasākumiem, kas veicina ikviena bērna aizsardzību no vardarbības.

Apstrīdētā norma liedz institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, būt nodarbinātai un tādējādi nonākt tiešā un ilgstošā vai regulārā saskarsmē ar bērniem ikvienai personai, kura jebkad iepriekš ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu.

Tas nozīmē, ka apstrīdētās normas piemērošana veicina proaktīvu un preventīvu ikviena bērna tiesību un interešu aizsardzību, līdz minimumam samazinot iespēju, ka tiešā un ilgstošā vai regulārā saskarsmē ar bērniem varētu būt tāda persona, kuras rīcība iepriekš bijusi vērsta uz citas personas apdraudējumu, pielietojot vardarbību vai ar to piedraudot. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa – aizsargāt bērnu jeb citu cilvēku tiesības – sasniegšanai.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

18. Vairākas pieaicinātās personas norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir uzskatāms par absolūtu aizliegumu. Savukārt Saeima uzskata, ka šis aizliegums nav absolūts, jo attiecas nevis uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, bet tikai uz tādām personām, kuras sodītas par

konkrēta veida noziedzīgiem nodarījumiem, proti, vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem. Šādam viedoklim piekrist arī Tieslietu ministrija un papildus vērs uzmanību uz to, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums neattiecas uz personām, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus un pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot. Tādējādi likumdevējs esot izvērtējis un sašaurinājis gan to personu, gan to noziedzīgo nodarījumu loku, uz kuriem ierobežojums ir attiecināms.

Vērtējot, vai apstrīdētajā normā ir ietverts absolūtais aizliegums, ir jāņem vērā, pirmkārt, vai tas attiecas vai neattiecas uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, proti, vai tas paredz individuālu katra konkrētā gadījuma izvērtējumu un tādējādi pieļauj izņēmumus, un, otrkārt, vai tas ir noteikts uz zināmu laiku vai uz mūžu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 20. punktu un 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 23. punktu*).

Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-01-01, vērtējot tādu pamattiesību ierobežojumu, kas attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atzinusi, ka šāda veida pamattiesību ierobežojums, kas nepieļauj izņēmumus un ir noteikts uz mūžu, uzskatāms par absolūtu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 19.2. punktu*).

Arī apstrīdētā norma paredz tādu pamattiesību ierobežojumu, kas attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, un ir noteikts uz mūžu.

Tas, ar ko apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma raksturs atšķiras no lietā Nr. 2019-01-01 vērtētā ierobežojuma, ir apstrīdētajā normā paredzētie izņēmuma gadījumi, uz kuriem ierobežojums netiek attiecināts, proti, ierobežojums neattiecas uz personām, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot. Lai gan šie izņēmumi sašaurina apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma subjektu loku, tomēr attiecībā uz pietiekami skaidri noteiktiem subjektiem apstrīdētā norma nekādus izņēmumus nepieļauj.

Tādējādi apstrīdētā norma attiecībā uz tajā noteiktā pamattiesību ierobežojuma subjektu loku neparedz izņēmumus un šis ierobežojums ir noteikts uz mūžu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir absolūts.

19. Satversmes tiesas kompetencē ir noskaidrot, vai likumdevējs, attiecībā uz konkrētu personu grupu nosakot absolūtu aizliegumu, ir apsvēris to, vai attiecīgajā gadījumā nepastāv kādi alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē ietvertās pamattiesības aizskartu mazāk. Lai to izvērtētu, Satversmes tiesai ir jāpārlicinās par to, vai likumdevējs ir:

- 1) pamatojis absolūtā aizlieguma nepieciešamību;
- 2) izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas;
- 3) pamatojis to, ka, paredzot izņēmumus no šā absolūtā aizlieguma, pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 21. punktu*). Minētie apsvērumi pēc būtības konkretizē labas likumdošanas principa saturu gadījumos, kad likumdevējs lemj par absolūtā aizlieguma ietveršanu kādā tiesību normā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 21. punktu un 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24. punktu*).

19.1. Ar 2014. gada 6. marta likuma „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” 6. pantu apstrīdētā norma tika izteikta jaunā, patlaban spēkā esošajā redakcijā, paplašinot normas adresātu loku. Izskatot priekšlikumus par apstrīdētās normas redakciju Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdēs, tika uzsvērtā nepieciešamība aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības riska (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 108.–147. lp. un attiecīgo komisijas sēžu audioierakstus lietas materiālu 5. sēj.*).

Līdz ar to likumdevējs apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma nepieciešamību ir pamatojis ar pienākumu aizsargāt bērnus no vardarbības riska.

19.2. Nosakot absolūto aizliegumu, likumdevēja pienākums ir pārlicināties un pamatot, ka šāds aizliegums ir nepieciešams tieši konkrētajā apmērā, kā arī izvērtēt šā aizlieguma piemērošanas sekas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 23. punktu un 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.2. punktu*). Tostarp likumdevējam ir pienākums pārlicināties, ka ar absolūto aizliegumu radītās sekas ir samērīgas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2. punktu*).

Izskatot likumprojektu Nr. 743/Lp11 „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā” pirms otrā lasījuma, Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko

lietu komisijas 2013. gada 5. un 13. novembra sēdēs tika secināts, ka, sagatavojot priekšlikumus grozījumiem Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pantā, nepieciešams vērtēt šajā pantā ietverto ierobežojumu atbilstību Satversmes 106. pantam. Komisijas sēdēs bija pārstāvēts un Satversmei atbilstošu priekšlikumu redakciju izstrādē piedalījās Saeimas Juridiskais birojs, Labklājības ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija un Iekšlietu ministrija (*sk. 11. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2013. gada 5. novembra sēdes protokolu lietas materiālu 4. sēj. 108.–113. lp. un audioierakstu lietas materiālu 5. sēj., kā arī 2013. gada 13. novembra sēdes protokolu lietas materiālu 4. sēj. 116.–118. lp. un audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*).

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2013. gada 11. decembra sēdē Saeimas Juridiskā biroja pārstāve norādīja uz biroja šaubām par to, vai priekšlikumā piedāvātā Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta grozījumu redakcija, kas citstarp paredz ierobežojumu par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai strādāt ar bērniem saistītās iestādēs un pasākumos neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilst Satversmes 106. pantam. Darba devējam attiecībā uz mazāk smagiem noziegumiem vai kriminālpārkāpumiem būtu jāizvērtē, vai ir pieļaujams tas, ka persona, kurai sodāmība dzēsta vai noņemta, strādā ar bērniem saistītā iestādē vai pasākumā. Esot nepieciešams garantēt arī šādas personas pamattiesības samērīgākā veidā. Turpretim Labklājības ministrijas pārstāve šajā komisijas sēdē uzsvēra, ka attiecībā uz personām, kuras jau ir notiesātas, vairs neesot aizdomu par to, ka šīs personas var būt vardarbīgas. Ministrijas pārstāve norādīja, ka darba devējs nevarētu izvērtēt, vai par attiecīgiem noziedzīgiem nodarījumiem sodīta persona vairs neapdraud bērna drošību. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību esot tādi nodarījumi, no kuriem bērni ir īpaši jāpasargā. Savukārt Iekšlietu ministrijas pārstāve pievienojās Labklājības ministrijas pārstāves norādītajam un papildus paskaidroja, ka, ievērojot vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu un noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību smagumu, jāatzīst, ka piedāvātā Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta redakcija samērīgi ierobežo personas tiesības izvēlēties nodarbošanos. Bērni esot īpaši jāpasargā no tādām personām, kuras izdarījušas šāda veida noziedzīgus nodarījumus. Tomēr Iekšlietu ministrijas pārstāve norādīja, ka ir rūpīgi jāapsver to personu loks, uz kurām šāds ierobežojums attiecināms.

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija minētajā sēdē nolēma, ka pret ierobežojumu attiecībā uz personām, kuras izdarījušas vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu vai noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību, tai nav iebildumu, taču atbildīgajām ministrijām un Saeimas Juridiskajam birojam vēl jāturpina jaunās Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta redakcijas apspriešanas un precizēšanas darbs (*sk. 11. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2013. gada 11. decembra sēdes protokolu lietas materiālu 4. sēj. 119.–122. lp. un audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*).

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2013. gada 17. decembra sēdē Saeimas Juridiskā biroja pārstāve norādīja, ka vēl joprojām priekšlikumos par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta grozījumiem nav paredzēta iespēja atsevišķos gadījumos tomēr izvērtēt, vai personām pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, citstarp arī par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai, nevarētu ļaut strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem. Komisijas sēdē tika apspriests tas, vai ir samērīgi ierobežojumu attiecināt ne tikai uz tām personām, kuras ir atbildīgas par bērnu laikā, kamēr viņš atrodas skolā, bet arī uz citām personām, piemēram, tehniskā nodrošinājuma darbiniekiem. Tika norādīts, ka normas subjektu loka paplašināšana apgrūtinās procesuālo kārtību un liks iestādēm nodarboties ar lietām, ar kurām tām nav jānodarbojas. Vienlaikus tika norādīts arī tas, ka tieši tehniskā personāla darbu ir visgrūtāk uzraudzīt. Iestādes vadītājam būtu grūti izsekot, piemēram, visām kurinātāja vai apkopēja gaitām. Faktiski nemaz neesot iespējams izvērtēt to, vai persona, kas sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu vai noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību, pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas vairs neapdraudēs nevienu bērnu. Atsevišķai komisijai, pārbaudot personas tiesības strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem, nebūtu pietiekamas informācijas par individuāli pārbaudāmo personu, un pārāk liels risks būtu ļaut par attiecīgu nodarījumu sodītai personai strādāt ar bērniem un raudzīties, vai tā tiešām neapdraudēs bērnus. Samērojot bērna tiesības būt pasargātam citstarp no vardarbības un personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos, prioritāte esot dodama bērna interesēm. Tika norādīts arī uz to, ka atsevišķas komisijas veidošana pārbaudes veikšanai būtu apgrūtināta, tās darbība būtu komplicēta un līdz ar to sabiedrības ieguvums – apšaubāms. Tāpat sēdē tika runāts par to, ka attiecīgā persona, regulāri uzturoties iestādes teritorijā, var komunicēt ar bērnu. Bērni esot viegli ietekmējami, tāpēc vajagot novērst ļaunprātīgas bērna ietekmēšanas riskus.

Vienlaikus tika uzsvērts, ka, pat nosakot ļoti stingrus ierobežojumus, tik un tā nav iespējams pilnībā pasargāt bērnu no jebkādiem riskiem. Taču neesot samērīgi izglītības iestādes vadītājam, no kura netiek prasīta un kuram amata pienākumu izpildei nav nepieciešama juridiskā izglītība, likt katru reizi izvērtēt to, vai konkrēta persona nevar apdraudēt bērnu. Turklāt iestādes vadītājs nevarot visur būt klāt vai nodrošināt speciāla sarga klātbūtni, jo esot arī tādas skolas, kurās darbinieku skaits sniedzoties līdz pat trim simtiem (*sk. 11. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2013. gada 17. decembra sēdes protokolu lietas materiālu 4. sēj. 123.–127. lp. un audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*).

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2014. gada 5. februāra sēdē, izskatot grozījumus Bērnu tiesību aizsardzības likumā pirms trešā lasījuma, Saeimas Juridiskā biroja pārstāve uzturēja viedokli, ka darba devējs pēc personas sodāmības dzēšanas vai noņemšanas tomēr varētu vērtēt, vai citstarp par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu agrāk sodīta persona drīkst strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem. Labklājības ministrijas pārstāvis un Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka attiecībā uz vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem un noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību jāatstāj absolūts aizliegums. No šādiem nodarījumiem bērni esot īpaši jāaizsargā, un individuāls vērtējums attiecībā uz šiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ievērojot bērna vislabāko interešu prioritātes principu, neesot pieļaujams. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības pārstāvis savukārt norādīja, ka nepieciešama dažādu nodarījumu gradācija, turklāt vajadzētu izvērtēt alternatīvus leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļus. Ja personu pārbaudi nevar veikt iestādes vadītājs, tad varētu piesaistīt Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju vai citu institūciju. Deputāti diskutēja par to, ka situācijas var būt dažādas, tāpēc, iespējams, vajadzētu dot iestādes vadītājam tiesības individuāli izvērtēt katru situāciju. Taču komisija nolēma, ka attiecībā uz vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem individuāls izvērtējums nav pieļaujams (*sk. 11. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2014. gada 5. februāra sēdes protokolu lietas materiālu 4. sēj. 128.–130. lp. un audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*).

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2014. gada 25. februāra sēdē Labklājības ministrijas pārstāve informēja, ka Tieslietu ministrija, Labklājības ministrija un Iekšlietu ministrija ir saskaņojušas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta redakciju. Taču Saeimas Juridiskā biroja pārstāve vēlreiz vērsa uzmanību uz to, ka atsevišķos gadījumos pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas tomēr būtu nepieciešams izvērtēt, vai attiecīgā persona

var strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem. Esot iespējamās situācijas, kad aizliegums strādāt šādu darbu nav samērīgs ar konkrēto personas nodarījumu. Pat ja persona ir sodīta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, būtu iespējams individuāli izvērtēt šīs personas tiesības strādāt darbu, kurā ir saskarsme ar bērniem. Piemēram, gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums bijis mazāk smags noziegums vai kriminālpārkāpums, pēc individuāla izvērtējuma varētu pieļaut, ka par šādu nodarījumu sodītas personas strādā ar bērniem saistītās institūcijās. Tomēr komisija neatbalstīja Saeimas Juridiskā biroja ierosinājumu, bet atbalstīja Tieslietu ministrijas, Labklājības ministrijas un Iekšlietu ministrijas saskaņoto redakciju, uzsverot bērna vislabāko interešu prioritāti un to, ka iestādes vadītāja pieļauta kļūda varētu novest pie nozīmīga kaitējuma bērna tiesībām (*sk. 11. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas 2014. gada 25. februāra sēdes protokolu lietas materiālu 4. sēj. 141.–145. lp. un audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*).

Tādējādi Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā tika vērtēts apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma samērīgums, individuāla vērtējuma iespējamība un tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos ierobežojums saistībā ar prasību, lai institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, būtu nodrošināta ikvienam bērnam droša vide. Galu galā, uzsverot nepieciešamību nodrošināt ikviena bērna aizsardzību un ievērot bērna vislabāko interešu prioritātes principu, tika atbalstīta patlaban spēkā esošā apstrīdētās normas redakcija.

Līdz ar to likumdevējs ir izvērtējis apstrīdētajā normā ietvertā absolūta aizlieguma būtību un piemērošanas sekas.

19.3. Absolūtais aizliegums ir pieļaujams, ja likumdevējs ir pamatojis, ka, paredzot izņēmumus no šāda aizlieguma, tā mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Likumdevējam, nosakot absolūto aizliegumu, ir jāpārlicinās, ka tas ir vienīgais līdzeklis, ar kuru var sasniegt tā mērķi. Tikai tādā gadījumā likumdevējs ir tiesīgs noteikt absolūto aizliegumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli. Proti, to varot sasniegt, individuāli izvērtējot katras par vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu sodītas personas piemērotību darbam iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni. Šādam viedoklim piekrīt arī Izglītības un zinātnes ministrija, tiesībsargs un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Savukārt Saeima un Tieslietu ministrija uzskata, ka

apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķi nevar līdzvērtīgā kvalitātē sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Pieteikuma iesniedzēja norādījusi, ka individuāla novērtējuma elements jau ir paredzēts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta sestajā daļā. Tā paredz: ja persona, kas vēlas būt nodarbināta iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni, ir sodīta par šā likuma 79., 80., 81. (gadījumos, kad kā administratīvais sods piemērots brīdinājums), 82., 83., 84. un 85. pantā minēto administratīvo pārkāpumu, Alkoholisko dzērienu aprites likuma 14. pantā minēto administratīvo pārkāpumu, par tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču vai elektronisko smēķēšanas ierīču uzpildes tvertņu pārdošanu bērnam, par maznozīmīga miesas bojājuma tīšu nodarīšanu vai par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kas nav minēts šā panta piektās daļas 1. punktā (apstrīdētā norma) un 2. punktā, iestādes vadītājam, darba devējam (par iestādes vadītāju) vai pasākuma organizatoram ir pienākums izvērtēt, vai persona neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību. Ja tā neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību, iestādes vadītājs, darba devējs (par iestādes vadītāju) vai pasākuma organizators atļauj personai strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar šīm iestādēm vai pasākumu organizatoriem noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus.

Likumdevējs ir vērtējis, vai ir iespējams paredzēt izņēmumus no apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma. Tostarp likumdevējs ir apsvēris iespēju, ka individuālu izvērtējumu veic darba devējs. Saeimas atbildīgās komisijas sēdēs, apspriežot priekšlikumus par apstrīdētās normas redakciju, tika apsvērta arī iespēja individuālas vērtēšanas kompetenci uzticēt atsevišķai institūcijai, taču šāds risinājums pieminēts vienīgi atsevišķu personu argumentācijā. Pamatojoties uz bērna vislabāko interešu prioritātes principu, likumdevējs atzinis, ka, paredzot izņēmumus no absolūtā aizlieguma, apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma mērķis – nodrošināt ikviena bērna tiesību aizsardzību – netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē.

19.3.1. Tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir viņa tiesības un vislabākās intereses. Likumdevējam jāievēro, lai pieņemtie normatīvie akti aizsargātu bērna likumiskās intereses iespējami labākajā veidā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*).

Bērna vislabāko interešu prioritātes princips ļauj ierobežot citu personu tiesības, ja ir saprātīgs pamats uzskatīt, ka bez šāda ierobežojuma var tikt

apdraudētas bērna intereses (sk.: *Eekelaar J., Tobin J. Article 3. The Best Interests of the Child. In: Tobin J. (ed.) The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford: Oxford University, 2019, p. 99*). Proaktīva un preventīva bērnu tiesību aizsardzība nav iespējama bez prezumpcijām, taču ar potenciālo bērna tiesību un interešu apdraudējumu saistītas situācijas novērtējumam jābūt balstītam saprātīgos apsvērumos.

Izstrādājot tiesisko regulējumu, kas skar bērnu, likumdevējam ir pienākums izvērtēt tā ietekmi uz skarto bērnu tiesībām un pamatot, ka tas atbilst bērna vislabākajām interesēm. Šajā aspektā likumdevējam ir jāpamato, ka bērna vislabākās intereses ir ņemtas vērā. Proti, likumdevējam jānorāda: 1) kas konkrētā tiesiskā regulējuma izstrādes procesā ir uzskatīts par bērna vislabākajām interesēm; 2) uz kādiem kritērijiem attiecīgais bērna interešu novērtējums ir balstīts; 3) kā bērna vislabākās intereses ir svērtas attiecībā pret citiem apsvērumiem (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punktu*).

Likumdevējs, izsakot apstrīdēto normu spēkā esošajā redakcijā, par bērna vislabākajām interesēm uzskatījis bērna tiesības uz aizsardzību pret jebkāda veida vardarbību. Likumdevējs ir vērtējis apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma alternatīvas. Kā viena no alternatīvām aplūkota iespēja, ka individuālu izvērtējumu veic iestādes vadītājs. Taču iestādes vadītājam netiekot prasīta individuāla izvērtējuma veikšanai nepieciešamā juridiskā izglītība, tāpēc būšot apšaubāma šāda izvērtējuma objektivitāte, kā arī iestādes vadītājam uzliktās atbildības samērīgums. Saeimas atbildīgajā komisijā notikušajās diskusijās tika ņemts vērā arī tas, ka iestādes vadībai ir grūti izsekot visām tehniskā personāla gaitām. Tostarp norādīts, ka kļūda, ko iestādes vadītājs pieļāvis, izvērtējot iepriekš par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas atbilstību amatam, var novest pie būtiska kaitējuma bērna tiesībām. Likumdevējs apstrīdētās normas izstrādes procesā ņēmis vērā arī to, ka personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos netiek ierobežotas pilnībā, proti, personai saglabājas iespēja tikt nodarbinātai citā darbavietā. Tādējādi bērna vislabākajām interesēm tika dota priekšroka salīdzinājumā ar indivīda tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.

Bērna vislabāko interešu prioritātes princips nozīmē, ka attiecībā uz lēmumiem, kas tiek pieņemti tieši attiecībā uz bērnu, prioritāte piešķirama tam risinājumam, kas vislabāk nodrošina bērna tiesību un interešu ievērošanu. Savukārt gadījumos, kad lēmums tiek pieņemts, izsverot dažādas iesaistītās intereses, tostarp bērna intereses, ir jāņem vērā, ka bērna interesēm arī šādā

gadījumā ir visaugstākā prioritāte. Taču tas pats par sevi nenozīmē, ka citas intereses nebūtu jāņem vērā. Šādā gadījumā ir jāatrod labākais līdzsvars starp visām iesaistītajām interesēm (*sal. sk.: Eekelaar J., Tobin J. Article 3. The Best Interests of the Child. In: Tobin J. (ed.) The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford: Oxford University, 2019, pp. 96–99; sk. arī ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 14 (2013) par bērna tiesībām uz to, lai primārais apsvērumu būtu viņu intereses (3. panta pirmā daļa) 39. punktu*).

Tādējādi bērna vislabāko interešu prioritātes princips pats par sevi nenozīmē, ka citas personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos būtu ierobežojamas vienmēr, kad tiek skartas bērna vislabākās intereses, un neatkarīgi no attiecīgā ierobežojuma smaguma. Kā jau tika minēts iepriekš, bērna vislabāko interešu prioritātes princips un piesardzības princips ļauj ierobežot citu personu tiesības, ja ir saprātīgs pamats uzskatīt, ka bez šāda ierobežojuma var tikt apdraudētas bērna intereses. Taču, arī ievērojot bērna vislabāko interešu prioritātes principu un tādējādi piešķirot bērna vislabāko interešu nodrošināšanai augstāko prioritāti, ir jāraugās, lai tā rezultātā citu personu pamattiesības, tostarp personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos, tiek ierobežotas samērīgākajā iespējamajā veidā. Jāņem vērā, ka arī tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ir nozīmīgas pamattiesības, jo darbs ir neatņemams cilvēciskās pašcieņas un apliecināšanās avots demokrātiskā sabiedrībā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.2. punktu*).

Pārbaudot absolūtā aizlieguma satversmību, Satversmes tiesai ir jāizvērtē ne tikai tas, vai likumdevējs, nosakot šādu aizliegumu, vispār ir izsvēris ar ierobežojumu skartās pretējās intereses, bet arī tas, vai likumdevējs to darījis atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, tostarp arī tas, vai likumdevējs ir līdzsvarojis pretējas intereses iespējami samērīgākajā veidā.

19.3.2. Likumdevēja pienākums ir izvērtēt, kādas intereses apdraud noteikta veida noziedzīgi nodarījumi, kā arī pamatot to, ka par jebkuru no šiem noziedzīgiem nodarījumiem sodītai personai nosakāms aizliegums jebkad būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.1. punktu*). Konkrētajā gadījumā likumdevējs visus vardarbīgos noziedzīgos nodarījumus uzskatījis par tik bīstamiem, ka par jebkuru no tiem sodītai personai uz mūžu nosakāms aizliegums būt nodarbinātai iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni.

Likumdevējs ir Latvijas tiesiskajā sistēmā ieviesis sodīto personu resocializācijas un probācijas sistēmu, kas vērsta uz atkārtotu noziedzīgu nodarījumu novēršanu, citstarp veicinot sodīto personu sociālās uzvedības korekciju. Šādas sistēmas pastāvēšana jau pati par sevi nozīmē to, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.2. punktu*).

Satversmes tiesa atzinusi: tas vien, ka persona kādreiz ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ne vienmēr ir pietiekams pamats tam, lai konstatētu, ka šī persona apdraud sabiedrību ilgtermiņā. Personas uzvedība laika gaitā var mainīties. Septiņu līdz desmit gadu laikā, uzturoties sabiedrībā bez atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, lielai daļai sodīto personu risks atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu nokrītas līdz nesodītu personu riska līmenim (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.2. punktu*).

Turklāt ir būtiski atzīmēt, ka arī to personu tiesības, kuras vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu izdara, būdamas nepilngadīgas, aizsargā bērna vislabāko interešu prioritātes princips. Iespējams, ka šādā vecumā bērns vēl nav sasniedzis pietiekamu brieduma pakāpi un līdz ar to arī pienācīgu izpratni par savas rīcības sekām, tāpēc šādā gadījumā vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanas fakts pats par sevi nedrīkst ietekmēt visu personas atlikušo dzīvi. Proti, likumdevējs nedrīkst prezumēt, ka ikviena persona, kas noziedzīgu nodarījumu izdara, būdama nepilngadīga, arī pieaugusi būs vardarbīga un tāda paliks līdz pat mūža galam.

Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi: ņemot vērā pieredzi, kas uzkrāta, veicot individuālu izvērtēšanu un lemjot par to, vai atļauja strādāt par pedagogu dodama personām, kuras izdarījušas noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ir secināms, ka noziedzīgā nodarījuma vardarbīgais raksturs, it īpaši gadījumos, kad noziedzīgais nodarījums izdarīts nepilngadīgā vecumā un vēlāk persona nekādus citus noziedzīgus nodarījumus nav izdarījusi, bet ir ieguvusi izglītību un pilnveidojusi savu profesionālo kompetenci, nav samērīgs iemesls ierobežojumam personai būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem. Arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija uzskata, ka apstrīdētajā normā minētā noziedzīgā nodarījuma vardarbīgajam raksturam nevajadzētu būt par vienīgo pamatojumu tam, lai turpmāk aizliegta notiesātajai personai būt nodarbinātai tiešā vai pastarpinātā saskarsmē ar bērniem.

Nozīmīgi norādīt arī uz to, ka būtu kritiski vērtējama tādas sistēmas efektivitāte, kas bērna aizsardzību no vardarbības veicinātu vienīgi ar to personu

sodīšanu, kuras ir vardarbīgi izturējušās pret bērnu, un preventīviem pasākumiem pret šādām personām, ja līdztekus netiek nodrošināti arī plaši izglītojoši un sociāli pasākumi, kas mērķēti uz tādu riska faktoru novēršanu, kuri pašos pamatos var novest pie kaitējuma nodarīšanas bērnam (*sal. sk. arī: Tobin J., Cashmore J. Article 19. The Right to Protection against All Forms of Violence. In: Tobin J. (ed.) The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford: Oxford University, 2019, p. 707*). Valstij ir pienākums ne tikai formāli pasargāt ikvienu bērnu no tādām personām, kas izdarījušas vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus, bet arī veikt plašus, vispusīgus pasākumus, kuru mērķis ir mazināt sabiedrības toleranci pret vardarbību un izskaidrot vardarbības sekas visām personām, kas saskaras ar bērniem, kā arī mācīt pašus bērnus atpazīt pazīmes, kas var liecināt par vardarbīgām tieksmēm. Valstij jānodrošina arī skaidra un efektīva kārtība ziņošanai par vardarbības faktiem, lai mazinātu sabiedrības toleranci pret vardarbību un ilgtermiņā mazinātu arī vardarbības riskus.

Institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, ir jābūt nodrošinātai ikvienam bērnam drošai videi. Taču pilnībā izslēgt visus riskus nav iespējams. Turklāt tiesībsargs norādījis, ka arī tādas personas, kas iepriekš nav sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, dažkārt, veicot savus darba pienākumus, mēdz pret bērniem izturēties vardarbīgi. Tāpēc valstij būtu jāveic plaši un vispusīgi pasākumi, lai mazinātu pret bērniem vērstas vardarbības riskus, bet aizliegumu agrāk sodītai personai būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem likumdevējs ir tiesīgs noteikt tikai tad, ja šāda persona objektīvi rada bērnam lielāku apdraudējuma risku nekā iepriekš nesodīta persona.

Tas, ka persona reiz tikusi sodīta par vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ne vienmēr ir pietiekams pamats tam, lai konstatētu, ka šī persona apdraud bērnus ilgtermiņā. Paredzot aizliegumu, kas ierobežo personas pamattiesības, ir nevis jāvadās no vispārīgām prezumpcijām, bet gan pēc iespējas jāveicina individuāla taisnīguma sasniegšana. Ar apstrīdēto normu aptvertās situācijas var būt ļoti dažādas. Atšķirīgas var būt gan ar noziedzīgo nodarījumu apdraudētās intereses, gan laiks, kas pagājis kopš tā izdarīšanas. Tāpat arī personas brieduma pakāpe un izpratne par noziedzīgā nodarījuma sekām var būtiski atšķirties atkarībā no tā, vai persona ir nepilngadīga vai pilngadīga.

Tādējādi ar apstrīdēto normu noteiktajam absolūtajam aizliegumam ikvienai par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai būt nodarbinātai institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, nav saprātīga

pamata. Pārmērīgu personas tiesību ierobežojumu, tāpat kā nepietiekamu ierobežojumu, nevar atzīt par efektīvu līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai.

19.3.3. Satversmes tiesa atzinusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.3.1. punktu*).

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija norādījusi, ka lēmums par atļaujas piešķiršanu vai atteikumu piešķirt atļauju par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem būtu jāpieņem valsts iestādes vai pašvaldības izveidotai komisijai, kuras sastāvā varētu iekļaut citu institūciju pārstāvjus. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija saskata riskus tādā gadījumā, ja personas izvērtējumu veiktu iestādes vadītājs vai privāto tiesību subjekts, jo šāds vienpersonisks izvērtējums varētu nebūt pietiekami pamatots. Savukārt Izglītības un zinātnes ministrija uzskata, ka šādu izvērtējumu varētu veikt Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Labklājības ministrija norādījusi uz iespēju veidot Izglītības likuma 50. pantā ietvertajam regulējumam līdzīgu regulējumu, kas mazāk ierobežotu personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos, bet vienlaikus spētu garantēt ikviena bērna pasargāšanu no apdraudējuma. Minēto risinājumu ietverošus grozījumus likumā plānots pieteikt izsludināšanai Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada pirmajā ceturksnī.

Satversmes tiesa norāda, ka objektīvi izvērtēt to, vai par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas nodarbinātība iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni, apdraud bērnus, var vienīgi tāda persona vai institūcija, kas ir kompetenta gan personas radīta potenciālā apdraudējuma izvērtēšanā, gan arī bērnu tiesību un interešu aizsardzības jautājumos.

To iestāžu vadītāji, kurās uzturas bērni, un to pasākumu organizatori, kuros piedalās bērni, ir atbildīgi par bērna veselības un dzīvības aizsardzību, par to, lai bērns būtu drošībā, lai viņam tiktu sniegti kvalificēti pakalpojumi un ievērotas citas viņa tiesības (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta pirmo daļu*). Pieņemot darbā bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājus un darbiniekus, darba devēja pienākums ir pieprasīt informāciju par attiecīgo personu iepriekšējo darbību, kompetenci un pieredzi (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešo daļu*). Turklāt jau šobrīd iestādes vadītājam, darba devējam (par iestādes vadītāju) un pasākuma organizatoram ir pienākums izvērtēt, vai persona, kas sodīta par maznozīmīga miesas bojājuma tīšu

nodarīšanu vai par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kas nav minēts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. un 2. punktā, neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību. Ja persona neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību, tai tiek atļauts būt nodarbinātai iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta sesto daļu*).

Tādējādi Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz iestādes vadītājam, darba devējam un pasākuma organizatoram paaugstinātu atbildību, kā arī kompetenci vērtēt, vai iepriekš par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp par smagiem noziegumiem (izņemot tādus noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, un noziedzīgus nodarījumus pret tikumību un dzimumneaizskaramību), sodītām personām ir tiesības būt nodarbinātām saskarsmē ar bērniem. Tādējādi iestādes vadītājam, darba devējam un pasākuma organizatoram jau šobrīd ir pienākums rūpīgi izvērtēt bērna drošības apdraudējuma riskus un to, vai konkrēta persona neapdraud bērna drošību. Tāpat iestādes vadītājam, darba devējam un pasākuma organizatoram jābūt kompetentam arī bērnu tiesību un interešu aizsardzības jautājumos. Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktās prasības iestādes vadītājs, darba devējs un pasākuma organizators var izpildīt tikai tad, ja viņš tās pienācīgi saprot un ir spējīgs adekvāti nodrošināt arī bērna drošības prasību ievērošanu.

Turklāt jāņem vērā, ka iestādes vadītājam, darba devējam un pasākuma organizatoram ir jāievēro piesardzības princips. Pastāvot saprātīgām šaubām par to, vai persona neapdraud bērnu drošību, iestādes vadītājam, darba devējam un pasākuma organizatoram ir pienākums nenodibināt ar attiecīgo personu nodarbinātības tiesiskās attiecības vai, ja šādas attiecības jau ir nodibinātas, tās izbeigt vai atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta septītajai daļai nekavējoties nodrošināt to, ka persona tiek atstādināta no amata pienākumu pildīšanas līdz dienai, kad stājies spēkā un kļuvis nepārsūdzams kompetentās institūcijas pieņemtais lēmums vai tiesas spriedums.

Savukārt atbilstoši minētā panta devītajai daļai strīdus par apstrīdētās normas subjekta atstādināšanu izskata Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Tāpat tiesa Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā izskata jautājumus par nodarbinātības tiesisko attiecību izbeigšanu, kā arī atteikšanos nodibināt nodarbinātības tiesiskās attiecības, ja pieļauta atšķirīga attieksme. Līdz ar to arī vispārējās jurisdikcijas tiesa var individuāli izvērtēt, vai konkrētajā gadījumā personai ir tiesības būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem.

19.3.4. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija nodrošina normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības jomā. Tostarp inspekcija uzrauga un kontrolē Bērnu tiesību aizsardzības likuma un citu bērnu tiesību aizsardzību regulējošu normatīvo aktu ievērošanu, analizē situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā, sniedz valsts un pašvaldību iestādēm un citām institūcijām ieteikumus bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai un pilnveidošanai, kā arī sadarbojas ar valsts un pašvaldību iestāžu amatpersonām bērnu tiesību aizsardzības jomā. Turklāt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta astotā daļa paredz, ka Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija var pieprasīt apstrīdētās normas subjekta atstādināšanu, ja tai ir pamatotas aizdomas par iespējamām bērnu tiesību pārkāpumiem. Tās pieprasījums nav apstrīdams un pārsūdzams un ir izpildāms nekavējoties.

Tādējādi Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai ir plaša kompetence bērnu tiesību aizsardzības jautājumos. Turklāt tai ir pienākums uzraudzīt, lai tiktu ievērotas Bērnu tiesību aizsardzības likuma normas, tostarp šā likuma 72. pantā ietvertā prasība, lai iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, ikviens bērns būtu drošībā. Šis pienākums ietver arī uzraudzību pār to, lai darbu, kurā ir tieša un ilgstoša vai regulāra saskarsme ar bērniem, veiktu tikai tādas personas, kuras neapdraud bērnu drošību. Tātad Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija būtu kompetenta izvērtēt arī to, vai konkrētai personai ir tiesības būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem.

19.3.5. Izņēmumi no absolūtā aizlieguma var būt dažādi, piemēram, gan tāds regulējums, kas noteiktos gadījumos pieļauj individuālu izvērtējumu, gan likumā precīzi formulēti izņēmumi, gan arī regulējums, kas nosaka periodisku aizlieguma nepieciešamības pārskatīšanu. Piemērotākā risinājuma izvēle ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.3. punktu*).

Salīdzinošā aspektā vērā ņemamas arī citās Eiropas valstīs pastāvošās alternatīvas absolūtajam aizliegumam par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītām personām būt nodarbinātām saskarsmē ar bērniem, piemēram, absolūtais aizliegums saskarsmē ar bērniem būt nodarbinātām personām, kas sodītas par noteikta veida noziegumiem – dzimumnoziegumiem, cilvēktirdzniecību, prostitūcijas atbalstīšanu un sutenerismu, slepkavību, kā arī bērnu pornogrāfiju. Savukārt aizliegums personām, kas izdarījušas ar miesas bojājumu nodarīšanu vai fizisku vardarbību saistītus noziegumus, ir spēkā tik ilgi, kamēr sodāmība par pastrādāto noziedzīgo nodarījumu nav dzēsta. Dažās valstīs tiesa var personai

piespriest aizliegumu strādāt ar bērniem. Ir valstis, kur paredzēts arī darba devēja individuāls izvērtējums, bet noteikts, ka personas, kas pastrādājušas dzimumnoziedzumus, nedrīkst būt nodarbinātas saskarsmē ar bērniem un šādām personām sodāmība netiek dzēsta. Savukārt citās valstīs pastāv tāda kārtība, ka darba devējs individuāli izvērtē potenciālā darbinieka piemērotību amatam un paralēli darbojas arī valsts pārvaldes institūcijas, kas veic personas izvērtējumu un sniedz savu atzinumu. Visbeidzot, ir arī tādas valstis, kur personas piemērotību darbam ar bērniem individuāli izvērtē darba devējs (*sk. tiesībsarga sniegto informāciju lietas materiālu 2. sēj. 1.–5. lp.*).

Satversmes tiesas uzdevums nav atrast piemērotāko no alternatīviem risinājumiem leģitīmā mērķa sasniegšanai. Satversmes tiesai arī nav spriedumā jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.3.2. punktu*). Savukārt likumdevējam atbilstoši varas dalīšanas principam ir jāizvēlas piemērotāko no tādiem vienlīdz efektīviem alternatīviem risinājumiem leģitīmā mērķa sasniegšanai, kas personas pamattiesības ierobežo vismazāk.

Par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas tiesības būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem var individuāli izvērtēt iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators, ja nepieciešams, konsultējoties ar Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju. Šāda papildu kompetence var tikt noteikta arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai, kurai jau šobrīd ir plaša kompetence bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un Bērnu tiesību aizsardzības likuma prasību ievērošanas kontrolē. Tāpat šādu izvērtējumu var veikt arī vispārējās jurisdikcijas tiesa, Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā izskatot ar nodarbinātību saistītus strīdus. No minētā secināms, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas turklāt neprasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts un sabiedrības. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

20. Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai, secinot, ka apstrīdētā norma neatbilst kaut vienai augstāka juridiska spēka normai, tā atzīstama par prettiesisku

un spēkā neesošu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 13. punktu*).

Līdz ar to nav nepieciešams papildus vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

21. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma (akts), kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai citstarp jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Vienlaikus tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 14. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja nav lūgusi apstrīdēto normu atzīt par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē. Tomēr apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas vai kāda brīža nākotnē nenovērstu prasītāja civillietā Nr. C12173819 pamattiesību aizskārumu. Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz prasītāju minētajā civillietā ir vienīgā iespēja aizsargāt viņa pamattiesības. Līdz ar to apstrīdētā norma attiecībā uz prasītāju minētajā civillietā atzīstama par spēkā neesošu no dienas, kad, pamatojoties uz apstrīdēto normu, ar šo personu tika izbeigtas darba tiesiskās attiecības. Tiesai, izskatot civillietu Nr. C12173819, apstrīdētā norma uz konkrēto personu jāattiecina individuāli, izvērtējot riskus, ko rada tieši šīs personas nodarbinātība, kas citstarp ietver saskarsmi ar bērniem, un šai nolūkā tieši jāpiemēro Satversme un šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Izskatāmajā lietā konstatēts, ka pastāv vairāki vienlīdz efektīvi alternatīvi līdzekļi apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa

sasniegšanai. Tieši likumdevējam ir jāizvēlas viens no šiem līdzekļiem, kas personas pamattiesības ierobežotu vismazāk. Savukārt apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas varētu pakļaut riskam bērnu drošību, jo tādā gadījumā apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums pilnībā zaudētu spēku. Tāpēc bērnu tiesību aizsardzības nolūkā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstoša norma vēl noteiktu laiku paliek spēkā, lai dotu iespēju likumdevējam noteikt rūpīgi izvērtu, ar šā sprieduma atziņām saskanīgu un Satversmei atbilstošu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu samērību starp personas tiesību ierobežojumu un bērna aizsardzību no vardarbības.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2022. gada 1. janvāra.

2. Attiecībā uz prasītāju civillietā Nr. C12173819 atzīt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no šīs personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova